

KIRJA-ARVOSTELU

Tuomas Rantala

Vihtori Kosolan nopea nousu ja tuho – Uusi elämäkerta piirtää kuvan onnettomasta ihmiskohtalosta ja murskaa myyttejä Lapuan liikkeestä

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Jukka-Pekka Pietiäisen kirjoittama elämäkerta on ensimmäinen tieteellinen kokonaisuus Lapuan liikkeen johtajasta Vihtori Kosolasta (1884–1936). Elämäkerta piirtää kuvan maalaisliittolaistaustaisesta aktivistista, joka ajautui oikeistoradikaalin Lapuan liikkeen keulakuvaksi ja josta rakennettiin kuvaa Jumalan valitsemana talonpoikaisena kansanjohtajana. Pietiäinen osoittaa, että kansanjohtajaksi Kosolasta ei ollut ja että tosiasiallisesti Lapuan liike oli enimmäkseen muiden kuin talonpoikien ohjauksissa.

66

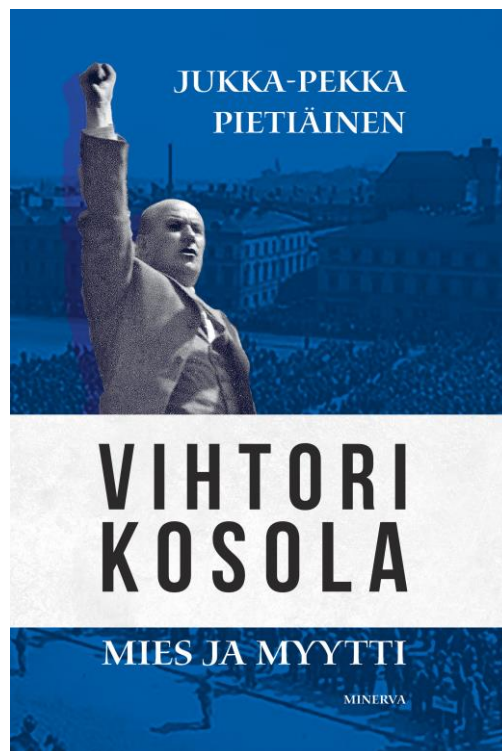
Lapuan liike, Maalaisliitto, oikeistoradikalismi, poliittinen historia, Mäntsälän kapina, sisällissota, aktivistit, kalterijääkärit, maanviljelijät, oikeistoliikkeet, henkilöhistoria, Isänmaallinen Kansanliike, antikommunismi, nationalismi, Vientirauha-järjestö, 1918, 1920-luku, 1930-luku

FM, Väitöskirjatutkija Tuomas Rantala. Poliittinen historia, Turun yliopisto. thjran@utu.fi. Rantalan väitöskirja *Agrarismien aallonbarjalla: J. E. Sunila maalaisliittolaisena poliitikkona ja pääministerinä* tarkastettiin Turun yliopistossa 9.12.2023.

Jukka-Pekka Pietiäinen: *Vihtori Kosola – Mies ja myytti*. Helsingin Suomalaisen Klubin Julkaisusarja 18. Minerva, 2023. 497 s.

Vihtori Kosola (1884–1936) kuuluu Suomen poliittisen historian myyttisimpiin hahmoihin. Myytiksi Kosolan on tehnyt hänen roolinsa 1920- ja 1930-luvun taitteessa vaikuttaneen oikeistoradikaalisen Lapuan liikkeen keulahahmona ja myös se, että Kosola on yksi roolihahmo Arvo Salon vuonna 1966 kantaesityksensä saaneessa ja suurta huomioita saaneessa *Lapualaisopperassa*. Jokainen vähääkään Suomen historiaa tunteva tietääkin näin todennäköisesti Kosolan nimen, mutta siihen useimpien ihmisten tietämys Kosolasta sitten loppuukin. Siitä, mikä mies Kosola oli, mistä hän tuli ja miten päätyi Lapuan liikkeen keulakuvaksi, ei monellakaan ole tarkempaa käsitystä. Se ei sinänsä ole mikään ihme,

sillä Kosola kuoli jo liki 90 vuotta sitten, eikä hänestä ole ollut aiemmin olemassa kokonaisvaltaista tieteellistä elämäkertaa, vaan ainoastaan Kosolan omat muistelmat *Viimeistä pürtoa myöten* ja Jaakko Korjuksen kirjoittama kevyt henkilökuva *Vihtori Kosola, legenda jo eläessään*. Lisäksi Aarni Virtanen on tutkinut Kosolan pitämiä puheita ja niiden muutoksia vuonna 2015 valmistuneessa väitöskirjassaan *”Toimikaa, älkää odottako”*: *Vihtori Kosolan puheiden muutokset 1929–1936*, mutta siinä on kyse nimenomaan Kosolan puheiden tutkimisesta, eikä Virtanen ole jostain syystä sisällyttänyt muuten ansiokkaaseen tutkimukseensa edes Kosolan pienoiselämäkertaa. Nyt asia on kuitenkin korjaantunut Jukka-Pekka Pietiäisen kirjoittaman *Vihtori Kosola – Mies ja myytti* -elämäkerran myötä. Toki Kosolaa on käsitelty kohtuullisessa määrin useissa suomalaista oikeistoradikalismia koskevissa tutkimuksissa – mainittakoon tässä esimerkiksi Oula Silvennoisen, Marko Tikan ja Aapo Roseliuksen *Suomalaiset fasisitit: mustan sarastuksen airuet* – mutta niissä fokus on ylipäättään laitoikeistossa, ei pelkästään yhdessä tietystä henkilössä.

67

Pietiäinen on jakanut kirjansa viiteen varsinaisen käsittelylukuun. Ensimmäinen luku käsittelee Vihtori Kosolan lapsuutta ja nuoruutta, toinen luku Kosolaa jääkärivärvärinä ja vapaussoturina, kolmas luku kertoo siitä, miten Kosola päätyi Lapuan liikkeen johtoon, neljäs luku kertaa Vihtorin vaiheet kansanliikkeen johdossa ja viides – ja viimeinen – käsittelyluku puolestaan kertoo Kosolan viimeisistä vuosista. Sisällysluetteloä katsoessa tulee kuitenkin mieleen, että olisiko toinen pääluku ollut mahdollista jakaa kahtia, sillä nykyisessä laajuudessaan se on sangen pitkä – etenkin jos sitä vertaa muiden lukujen pituuteen. Mutta toisaalta kyseisen luvun laajuutta perustelee se, että Pietiäinen toteaa painopisteensä olevan nimenomaan Lapuan liikettä edeltävässä ajassa.

Ensimmäisessä luvussa Pietiäinen kertoo siis Vihtorin nuoruusvuosista ja kasvuympäristöstä Lapualla. Tämä on tärkeää, sillä ne lähtökohdat ja taustat, joista joku henkilö on lähtenyt liikkeelle muokkaavat osaltaan luonnetta ja maailmankatsomusta ja vaikuttavat näin myös henkilön myöhempään toimintaan. Pietiäinen tuo esiin myös Kosolan kytkeytymisen Lagerstedt-Lahdensuon mahtisukuun. Aivan perustellusti Pietiäinen korostaa, että Kosolan elämää ja asemaa ei voi ymmärtää ilman että tuntee kyseisen sukukytköksen. Tämä sukukytkös näyttää vetäneen Kosolan maalaisliittolaiseksi 1910-luvulla.

Kirjan varsinainen painopiste on sen toisessa luvussa, jonka otsikoksi Pietiäinen on laittanut ”Jääkärivärväjä ja vapaussoturi”. Kuten mainittua, luku on varsin pitkä – yli puolitoistasataa sivua. Toisaalta on kiinnostavaa tietää Kosolasta ja hänen toiminnastaan ennen Lapuan liikkeen syntyä. Niin kuin Pietiäinen muistuttaa, ei ollut mitenkään sattumaa, että Lapuasta tuli jääkärivärvöksen tärkeä etappikohta – sijaitsihan se monen maantien yhtymäkohdassa ja vielä rautatien varressa. Pietiäinen tuo esiin, miten tarmokkaasti Kosola omistautui jääkärivärvöykseen, jopa siinä määrin että hän käytti siihen runsaasti omia varojaan ja se johti hänet taloudellisiin vaikeuksiin. Jääkärivärväri Kosolasta tuli lopulta kalterijääkäri, kun hänet vangittiin ja vietiin Špalernajan vankilaan Pietarissa.

Viimeistään vankila teki Kosolasta jyrkän venäläisvastaisen ja hän oli tarmokkaasti sitä mieltä, että Suomen irrottaminen Venäjästä vaati aseellista toimintaa. Kosolassa ryhdyttiin tekemään jo kesällä 1917 pommeja, joita oli tarkoitus käyttää venäläisiä vastaan. Syksyllä 1917 Kosola tempaantui yhä

enemmän mukaan toimintaan ja oli perustamassa mm. Vimpelin sotakoulua. Kun venäläiset oli riisuttu tammikuun lopussa 1918 aseista Etelä-Pohjanmaalla, lähti Kosola rintamalle ja osallistui mm. Länkipohjan ja Tampereen taisteluihin. Vapaussodan merkitys oli Kosolalle suuri ja hän alkoi uskoa suoran toiminnan siunauksellisuuteen. Tätä suoraa toimintaa oli muun muassa heimosoturien värväminen ja ns. ryssänupseerien vastustaminen, mutta ennen muuta toiminta lakonmurtajana.

Tämä lakonmurtajana toimiminen tai oikeammin lakonmurtajien värväminen oli seikka, joka Pietiäisen mukaan nosti Kosolan mainetta tietyissä piireissä. Lakot nähtiin työnantajien taholta poliittisina ja uhkana Suomen taloudelle, joten niiden murtamiseen oltiin valmiita. Vuonna 1920 perustettiin Yhtymä Vientirauha lakkojen murtamista varten, ja Vihtori Kosola ryhtyi sen riveissä värväämään lakonmurtajia. Kosolasta tulikin tehokas värvääjä, ja eittämättä hänen nimensä kantautui teollisuusjohtajien korviin. Kosola oli siis kaikkea sellaista vastaan, jota hän piti kommunistisena. Mutta kuten Pietiäinen muistuttaa, oli Kosola vielä 1920-luvulla muuten varsin maltillinen maalaisliittolainen eikä hän esimerkiksi innostunut Vapaussodan Rintamamiesten Liitosta tai Lalli-liitosta, jotka olivat vuoden 1929 alkupuolella perustettuja nationalistisia järjestöjä ja joita voi luonnehtia laitoikeistolaisiksi.

Kun Kosolan kotipaikkakunnalle Lapualle tuli kommunistinuoria haastejuhliin marraskuun lopussa 1929, oli hän silti valmis toimintaan. Tosin vielä tässäkin vaiheessa Kosola ei kuulunut kaikista kiihkeimpiin, vaan päinvastoin yritti rauhoittaa niitä, joiden veri oli kuohahtanut pahiten yli. Muuten Kosola kyllä piti tapahtunutta oikeutettuna. Hän oli aktiivisesti mukana myös niin Lapuan ensimmäisessä kuin toisessa kokouksessa. Kosolan maltillisuus kuitenkin katkesi *Työn äänen* kirjapainon särkemiseen. Tosin hän yritti vielä estää teon, mutta oli valmis puolustamaan särkijöitä, kun työ oli tehty. Kosola oli valinnut puolensa ja astui radikaalien kelkkaan. Näitä vaiheita käsitellään elämäkerran kolmannessa luvussa.

68

Kuten Pietiäinen osoittaa, tuli Kosolasta käyttökelpoinen keulakuva liikkeelle, jonka julkisivu oli talonpoikainen, mutta jonka taustalla olivat todellisuudessa toiset voimat – ennen kaikkea Kai Donner ja S. J. Pentti – jotka ajoivat pääasiassa oikeistolaista seikkailupolitiikkaa ja suurteollisuuden etuja. Joidenkin talonpoikien päät menivät kommunisminvastaisuudessa niin pyörälle, että he olivat valmiita toimintaan, jonka tuloksena vapaiden talonpoikien oikeuksia ja etuja olisi lopulta leikattu. Suurin osa talonpojista, tai ainakin heidän johtajistaan, tajusi tämän. Sen näkeminen ja Lapuan liikkeen radikalisoituminen johtivatkin siihen, että esimerkiksi suurin osa maalaisliittolaisista etäännytti Lapuan liikkeestä.

Kosola ei kuitenkaan liikkeestä etäännytynyt, vaan näytti nousevan entistä enemmän sen keskiöön. Kesää 1930 voi pitää Vihtori Kosolan huippuaikana, jolloin hänestä puhuttiin ”Jumalan valitsemana kansanjohtajana”. Epäilemättä tuossa vaiheessa myös Kosola uskoi omiin kykyihinsä, olivathan talonpojat marssineet Helsinkiin suurella joukolla 7.7.1930 ja häntä itseään juhlittiin sankarina. Mutta kuten Pietiäinen toteaa, oli marssi myös laillisuusrintaman voitto siinä mielessä, että mitään levottomuuksia ei tapahtunut. Sitä, että ei ryhdytty aktiiviseen toimintaan, moni lapualainen kirosi. Kaatuiko asia Paavo Talvelan vastustukseen – niin kuin hän itse väittää – ei voida vedenpitävästi todistaa, mutta melko selvältä näyttää, että Kosolan epäröinnin vuoksi lapualaiset hukkasivat hetkensä.

Talonpoikaismarssin jälkeen alkoi Kosolan alamäki. Toki hän oli vielä hyvin näkyvä keulakuva, mutta varsinaiseksi johtajaksi hänestä ei enää ollut, varsinkin kun alkoholi alkoi hallita yhä enemmän Kosolan elämää. Pietiäisen mukaan Kosolan ryyppääminen riistäytyi käsistä sen jälkeen, kun hänen poikansa Pentti Kosola oli surmannut heinjokisen suutari Erik Mätön heinäkuun 19. päivä 1930. Kosola joutui viikkokausiksi sairaalaan. Hänestä tehtiin myös *Aktivistin* päätoimittaja, mutta käytännössä hän ei ikinä tiennyt mitään lehden sisällöstä ennen kuin se oli ilmestynyt.

Lopullinen virhearvio Kosolalta ja Lapuan liikkeen johdolta oli ryhtyä kannattamaan Mäntsälän kapinaa, joka oli amatöörimaisesti käyntiin lähtenyt yritys kaataa heikolta näyttänyt Sunilan hallitus. Kun presidentti Svinhufvud tuki hallitusta – joka sekin osoittautui periksiantamattomaksi – vallankeikauksella ei ollut onnistumisen mahdollisuuksia. Kapina vei Kosolan jälleen vankilaan. Tämän jälkeen Kosola ei koskaan noussut yhtä näkyväksi toimijaksi kuin oli ollut, vaikka hän IKL:n riveissä esiintyikin ja oli jopa sen puheenjohtaja. Kuten Pietiäinen aivan oikein huomauttaa, IKL oli aivan liiaksi sivistyneistön käsissä, jotta Kosolasta olisi voinut tulla sen tosiasiallinen johtaja. Vuonna 1936 olikin tultu siihen pisteeseen, että Kosolaa oltiin syrjäyttämässä IKL:n puheenjohtajan paikalta – mutta kuolema ehti väliin.

Vihtori Kosola eli siis varsin moninaisen elämän ja on hyvä, että hänestä on vihdoinkin saatu tieteellisesti kirjoitettu pätevä elämäkerta, joka ei sen paremmin syytä tai puolusta kohdettaan. Pietiäinen tuo elämäkerrassaan hyvin esiin Kosolan taustan ja sen, miten Kosola lopulta päätyi Lapuan liikkeen johtoon. Samoin osoitetaan varsin hyvin se, kuinka Lapuan liike ei pohjimmiltaan ollut mikään talonpoikainen spontaani kansanliike, vaan sitä ohjailivat hyvin vahvasti oikeistoradikaalit aktivistit pääkaupungista. Agraarisessa maassa julkisivun piti kuitenkin olla talonpoikainen.

Monille Vihtori Kosola on ollut myyttinen talonpoikaisjohtaja, josta oli tulla Suomen diktaattori. Tämän kuvan Pietiäisen kirja tehokkaasti murskaa. Kosola oli kieltämättä joillakin elämäalueilla varsin kyvykäs ja toimelias mies, mutta poliittisesti hänen kykynsä olivat olemattomat. Kirja on siis ennen kaikkea myös kertomus onnettomasta ihmiskohtalosta, joka ei kyennyt vastustamaan kiusausta. Tämä johti siihen, että Kosolasta tuli kansanliikkeen käsikassara, joka ehkä itsekin lopulta tajusi rajoitteensa ja sen, että hän ei koskaan tulisi saamaan mitään todellista valtaa – vaikka halusi toisaalta siihen uskoa.

Kosolan oma arkisto on joko kateissa tai tuhottu, mutta kokeneena historioitsijana Pietiäinen on onnistunut käyttämään muita lähteitä kiitettävästi ja luomaan kattavan ja luotettavalta tuntuvan kokonaiskuvan Kosolasta ja hänen toiminnastaan. Lähdeluettelosta löytyykin niin arkistolähteitä kuin kirjallisuutta varsin hyvin. Ainoa asia, joka pistää silmään, on se, että kaikkia käytettyjä lehtiä ei ole laitettu jostain syystä lähdeluetteloon vaan ne löytyvät ainoastaan alaviitteistä. Olisi ollut hyvä, jos nämä kaikki olisi mainittu myös lähdeluettelossa, sillä lehdet muodostavat merkittävän osan teoksen lähdepohjasta, kuten Pietiäinen itsekin teoksensa saatesanoissa toteaa.

Vaikka monet kirjassa kerrotut asiat ovat tuttuja, on se aivan aiheesta kirjoitettu. Pietiäisen Kosola-elämäkerta täydentää ja täsmentää kuvaa niin Lapuan liikkeestä kuin laajemmin 1920- ja 1930-luvun poliittisesta historiasta ja murtaa omalta osaltaan käsitystä siitä, että kyseessä olisi ollut puhtaan talonpoikainen liike.